

PERKEMBANGAN TEKNOLOGI PERIKANAN MODEN DAN PERUBAHAN PERANAN KAUM WANITA DI PERKAMPUNGAN NELAYAN ARTISENAL RU SEMBILAN, PATTANI, THAILAND

*Mohammad Raduan Mohd. Ariff
Amaluddin Bakeri
Khairul Ariffin Abdul Samat*

PENGENALAN

Kertas ini membincangkan tentang perkembangan teknologi perikanan moden di perkampungan nelayan artisenal Ru Sembilan, Wilayah Pattani, Thailand¹. Perkembangan teknologi perikanan moden telah menyebabkan perubahan peranan kaum wanita di perkampungan nelayan tersebut. Bahagian awal penulisan ini akan menjelaskan tentang perkembangan industri perikanan dan kemasukan teknologi perikanan moden oleh golongan pemodal Cina Siam di Wilayah Pattani.

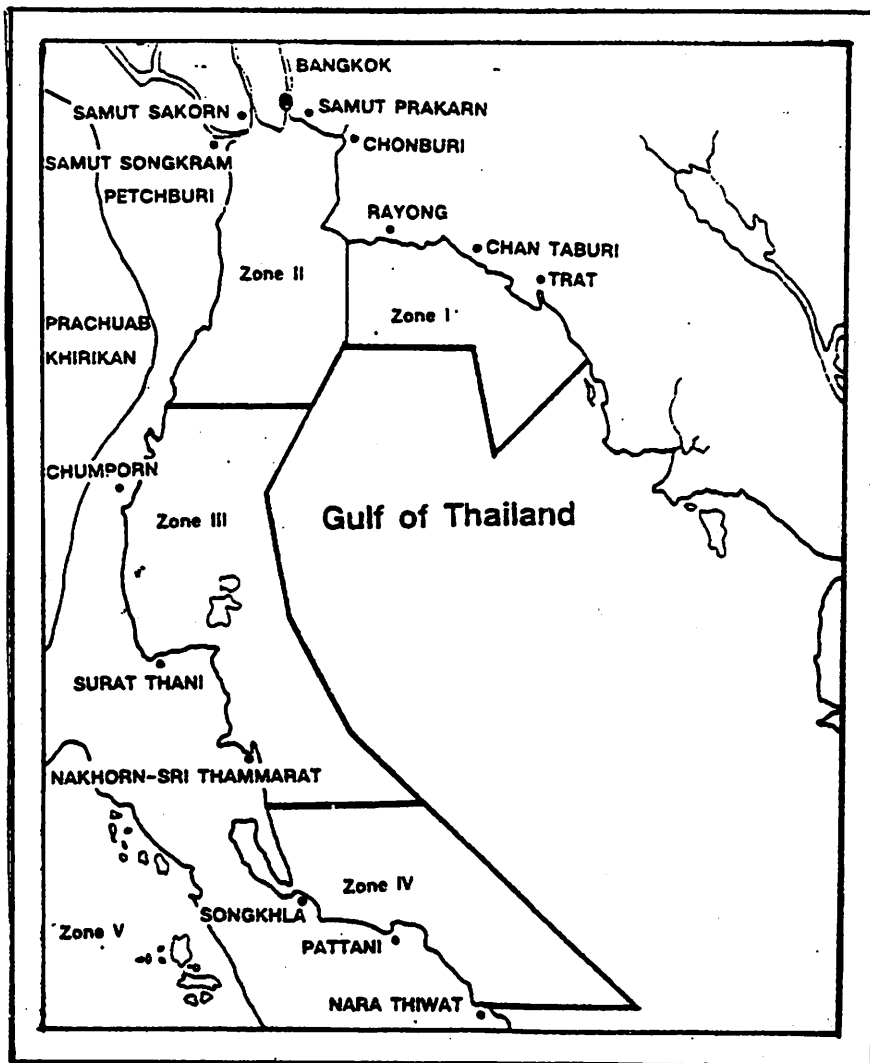
Perkembangan tersebut kemudiannya telah menyebabkan nelayan-nelayan di kawasan pesisiran pantai Teluk Pattani, khususnya di Kampung Ru Sembilan yang keseluruhannya merupakan nelayan artisenal menggantikan penggunaan peralatan perikanan tradisional kepada teknologi perikanan moden. Penggunaan teknologi perikanan moden yang pesat telah mengkomersilkan sektor perikanan di perkampungan nelayan itu. Kemajuan sektor perikanan telah merubah kehidupan masyarakat nelayan artisenal di Kampung Ru Sembilan kepada nelayan moden. Bagaimanapun, penulisan ini hanya akan memberikan tumpuan kepada perubahan yang berlaku terhadap peranan kaum wanita di kampung tersebut.

Bagi meneliti perubahan yang berlaku, penulisan ini akan menjelaskan terlebih dahulu peranan yang dimainkan oleh kaum wanita di Kampung Ru Sembilan sebelum tahun 1970. Tempoh tersebut diambilkira memandangkan titik-tolak kemasukan dan perkembangan teknologi perikanan moden di Kampung Ru Sembilan adalah sekitar tahun 1970. Seterusnya, perbincangan akan mengupas perubahan peranan kaum wanita pada masa kini yang berlaku akibat pembangunan dan perkembangan teknologi perikanan moden di atas.

PERKEMBANGAN PERUSAHAAN PERIKANAN DAN KEMASUKAN TEKNOLOGI PERIKANAN MODEN DI WILAYAH PATTANI

Pada awal dekad 1970-an, kawasan utara dan tengah Teluk Siam telah mengalami kemerosotan sumber-sumber perikanan yang meruncing. Antaranya termasuklah kawasan perikanan di Zon Perikanan Dua² iaitu Bangkok, Chon Buri, Chacheongsao, Samot Prakan, Samot Sakhon, Samot Songkhram, Phetchaburi dan Zon Perikanan Tiga iaitu Prachuap Khiri Khan, Chumpon serta Surat Thani. (Sila lihat Peta 1 untuk mengetahui zon-zon perikanan di Negara Thai)

Peta 1: Zon-zon Perikanan Negara Thai

Sumber: Mala Supongpan, "Marine Capture Fisheries of Thailand", dalam Thai Fisheries Gazette, Bil. 2, Bangkok Marine Fisheries Development Center, 1996, hal. 156.

Pada tahun 1970, Wilayah Samut Prakan di Zon Perikanan Dua telah mendaratkan hasil perikanan berjumlah 192,127 tan metrik. Lima tahun kemudian, jumlah tersebut telah menurun sebanyak 28% kepada kira-kira 138,069 tan metrik. Sementara itu, Wilayah Chumpon di Zon Perikanan Tiga pada tahun 1970 telah mendaratkan hasil perikanan sebanyak 129,455 tan metrik. Kuantiti tersebut kemudiannya merosot sebanyak 67% menjadikan jumlah pendaratan hasil perikanan pada tahun 1975 hanya sebanyak 43,286 tan metrik.³ Akibat penurunan sumber yang berterusan sehingga ke peringkat yang membimbangkan, dan wujudnya persaingan sengit di antara golongan kapital menyebabkan ramai pemodal dari wilayah-wilayah di atas telah mengalihkan kawasan operasi mereka secara beransur-ansur dari kawasan sedia ada ke selatan Thai khususnya ke Wilayah Pattani.

Kebanyakan golongan pemodal yang datang ke Wilayah Pattani untuk membuat pelaburan dalam sektor perikanan terdiri daripada orang-orang Cina Siam. Mereka mempunyai modal yang besar dan menggunakan teknologi perikanan moden. Selain itu, pemodal-pemodal tersebut mempunyai hubungan baik dengan kerajaan Thai, yang secara tidak langsung telah membantu kelicinan perusahaan perikanan mereka.

Golongan pemodal yang datang mengusahakan sektor perikanan di Wilayah Pattani telah membawa bersama bot-bot perikanan besar yang beratnya melebihi 100GRT. Bot-bot ini dilengkapi dengan teknologi perikanan moden yang canggih, antaranya termasuklah sonar, radar, komputer, radio komunikasi, parabola, bilik dingin beku dan peralatan berjentera untuk menarik pukat. Bot-bot tersebut dikendalikan oleh sekumpulan buruh perikanan. Teknologi penangkapan ikan yang digunakan oleh bot-bot moden di atas terdiri daripada pukat-pukat moden antaranya termasuklah pukat tunda, pukat tunda beregu, pukat jerut, pukat sorong dan pukat sotong. Pukat-pukat moden ini dibeli dari kilang-kilang pukat di Bangkok, Mahachai dan Samot Prakan. Selain mampu menangkap ikan-ikan demersel⁴ dan pelagik⁵ di kawasan pinggir pantai dengan efisien, pukat-pukat tersebut berkeupayaan meneroka sumber perikanan di kawasan perairan laut dalam dan antarabangsa.

Golongan pemodal Cina Siam dengan sokongan kerajaan Thai telah membangunkan perusahaan perikanan di Wilayah Pattani dan menumpukan pembangunan tersebut di Bandar Pattani. Mereka telah mendirikan pusat-pusat pendaratan ikan yang moden, antaranya termasuklah *Pattani Fishing Port, Provinsi Administration Fishing Port* dan *Laem Tong Sea Fish Pattani*. Secara purata, pusat-pusat tersebut mengendalikan lebih daripada 12,000 trip bot setahun yang keluar masuk untuk mendaratkan hasil perikanan.⁶ Selain itu, setiap pusat-pusat di atas berkemampuan untuk menampung dan mengendalikan jumlah ikan yang didaratkan sehingga melebihi 200,000 tan metrik setahun. Jadual 1 menunjukkan jumlah pendaratan ikan di *Pattani Fishing Port* dari tahun 1990 hingga 1998.

Pendaratan hasil tangkapan dalam kuantiti yang banyak telah menggalakkan penggunaan buruh perikanan yang ramai. Buruh-buruh perikanan ini terdiri daripada orang-orang tempatan dan orang-orang luar seperti dari Myanmar, Laos dan Kemboja. Mereka bekerja sebagai pemungkah hasil tangkapan, pemilih ikan, pengred ikan dan

Jadual 1: Jumlah Pendaratan Ikan Di Pattani Fishing Port,
Tahun 1990 Hingga 1998

Tabun	Trip	Ikan Laut Dalam (Tan Metrik)	Ikan Pinggir Pantai (Tan Metrik)	Jumlah (Tan Metrik)	Nilai (Baht)
1990	6,723	24,066	46,585	70,651	596,048,701
1991	6,818	47,158	43,890	91,084	997,137,154
1992	7,493	41,297	55,822	97,119	980,468,570
1993	12,646	105,320	54,209	159,529	1,929,726,577
1994	16,464	157,508	48,434	205,942	3,866,691,856
1995	19,152	163,278	48,006	211,284	3,779,870,760
1996	16,669	156,667	31,824	188,491	4,035,748,782
1997	14,506	138,394	48,587	186,981	3,836,317,685
1998	13,932	122,759	42,919	165,678	3,708,330,069

Sumber: "Pattani Fishing Port", Fish Marketing Organization, Department of Fisheries, Ministry of Agriculture and Cooperatives, Bangkok, Thailand, 1999.

pembungkus hasil perikanan yang akan dipasarkan. Pada masa kini, seramai kira-kira 51,990 orang bekerja sebagai buruh perikanan di pelabuhan-pelabuhan perikanan Wilayah Pattani.⁷ Daripada jumlah tersebut, sebanyak 8,000 (15%) orang bekerja sebagai buruh perikanan di *Pattani Fishing Port*.

Seiring dengan pembangunan dan perkembangan pelabuhan-pelabuhan di atas, kemudahan-kemudahan seperti depoh minyak, kilang air batu dan kilang memproses turut dibangunkan. Setiap pelabuhan menyediakan stesen minyak khas untuk membekalkan minyak petrol, diesel, dan silinder kepada bot-bot perikanan, kenderaan-kenderaan pengangkutan dan operasi jentera-jentera kilang di pelabuhan. Secara purata, bagi sebuah pelabuhan perikanan sebanyak 10,000 liter minyak diperlukan dalam sehari untuk membolehkan ia beroperasi.⁸ Syarikat-syarikat stesen minyak seperti *Susco, Shell, Caltex* dan *Esso* yang terdapat di pelabuhan-pelabuhan di atas dikuasai dan dikendalikan oleh golongan kapital Cina Siam.

Golongan pemodal Cina Siam turut mendirikan kilang-kilang air batu. Di Bandar Pattani, terdapat sebanyak 16 buah kilang air batu yang beroperasi dengan menggunakan tenaga buruh seramai 350 orang.⁹ Secara purata, jumlah pengeluaran air batu adalah sebanyak 4,752,000 blok setahun yang bernilai 190 juta Baht.¹⁰ Antara kilang air batu yang utama termasuklah *Laem Tong Kan Prambong Pattani, Tape Pitak Sea Food Ltd.* dan *Pattani Plapon*. Dalam pada itu bagi tujuan membantu kaum nelayan, pihak kerajaan turut membina sebuah kilang air batu yang dikenali sebagai *Cold Storage Organisation (CSO)*.

Menyedari bahawa bukan semua hasil perikanan diperlukan atau dapat dipasarkan dalam keadaan segar, golongan pemodal Cina Siam telah mendirikan kilang-kilang memproses hasil perikanan. Terdapat sebanyak 38 buah kilang memproses ikan telah didirikan dan beroperasi di kawasan berhampiran pelabuhan-pelabuhan perikanan. Kilang-kilang yang didirikan antaranya termasuklah kilang ikan masin, kilang ikan manis, kilang ikan baja, kilang bebola ikan, kilang sotong, kilang udang kering dan kilang memproses isi ketam. Kilang-kilang di atas telah menyediakan pekerjaan kepada kira-kira 4,000 orang buruh perikanan.¹¹ Antara syarikat-syarikat yang menguasai kilang-kilang memproses ikan tersebut termasuklah *Pattani Fish Meal, Laem Tong Hong Yen Ltd, Utasa Hakam Kan Prambong Pattani* dan *Tape Pitak Sea Food Ltd*.

Perkembangan sektor perikanan moden turut mengundang pemodal-pemodal Cina Siam untuk menjual enjin bot. Syarikat-syarikat penjual enjin bot yang utama beroperasi di Bandar Pattani termasuklah *Or. Ak Lai Yon* dan *Sombhat Watana*. Turut beroperasi di Bandar Pattani ialah kedai-kedai menjual pukot dan peralatan perikanan moden. Dalam hal ini Syarikat *Siam Fishing Net Supply* merupakan syarikat terbesar dalam membekalkan pukot dan peralatan perikanan moden. Bagi melengkapkan lagi kecanggihan teknologi perikanan, kedai-kedai menjual radio komunikasi turut beroperasi di Bandar Pattani. Antara pengedar radio komunikasi yang utama di Bandar Pattani adalah Syarikat *Sai Fai*.

Selain kedai menjual enjin bot, pukot dan radio komunikasi, bengkel-bengkel membaiki bot turut didirikan berhampiran kawasan pelabuhan. Pada masa kini,

terdapat sebanyak enam buah bengkel memperbaiki bot yang beroperasi secara aktif. Bengkel-bengkel ini memberi perkhidmatan membaikpulih bot, mencanai besi, memasang dan memperbaiki enjin, mengubahsuai erjin, memasang kipas, memasang gear bot dan lain-lain. Syarikat-syarikat utama kepunyaan pemodal Cina Siam yang membina bengkel-bengkel bot antaranya termasuklah Syarikat *Ra Alai Konkan, Laem Tong Sea Fish Pattani, Pattani Plapon* dan *Pattana Kan Prambong*.

Selain daripada itu, terdapat sebanyak enam buah kedai menjahit dan memperbaiki pukot di Bandar Pattani. Secara purata, sebuah kedai menjahit dan memperbaiki pukot dikendalikan oleh 20 orang penjahit pukot tempatan yang terdiri daripada kaum lelaki dan perempuan. Syarikat-syarikat pemilik kedai menjahit dan memperbaiki pukot yang utama antaranya termasuklah *Laem Tong Hong Yen Ltd., Pattana Kan Prambong* dan *Sombhat Wattana*.

Untuk menguasai sektor pemasaran ikan dan hasil perikanan, golongan pemodal Cina Siam telah mendirikan *Pattani Fish Market*. Pasar ini merupakan cawangan terbesar Pasar Borong Bangkok yang dimiliki sepenuhnya oleh *Fish Marketing Organisation (FMO)*. FMO bukan sahaja mengendalikan bekalan ikan ke seluruh Wilayah Pattani, malahan Wilayah-Wilayah luar seperti Satun, Songkhla dan Narathiwat. Untuk mengendalikan pemasaran hasil perikanan, golongan pemodal Cina Siam turut bergiat dalam sektor pengangkutan. Syarikat-syarikat pengangkutan perikanan yang utama terdiri daripada *Laem Tong Transport, Sombhat Wattana, Suwat Rangsi* dan *Rajnarin* yang mengendalikan pemasaran ikan dan hasil perikanan di peringkat domestik dan antarabangsa.

Perkembangan sektor perikanan di Wilayah Pattani yang berpusat di Bandar Pattani telah merubah sektor perikanan di perkampungan nelayan artisanal sekitarnya, khususnya di Kampung Ru Sembilan. Sektor perikanan tradisional telah bertukar menjadi perikanan komersil yang berteraskan teknologi perikanan moden. Akibat perkembangan teknologi perikanan moden yang berlaku, struktur pekerjaan kaum wanita di Kampung Ru Sembilan telah berubah. Pada masa kini, kaum wanita tidak sekadar berperanan sebagai pengurus rumahtangga, malah memainkan peranan penting dalam aspek ekonomi. Dalam pada itu, perkembangan sektor perikanan yang dibawa oleh golongan pemodal Cina Siam di atas telah menyediakan peluang-peluang pekerjaan kepada kaum wanita, khususnya sebagai buruh perikanan.

AKTIVITI PERIKANAN DAN PERANAN KAUM WANITA DI PERKAMPUNGAN NELAYAN ARTISENAL RU SEMBILAN SEBELUM TAHUN 1970

Perkampungan nelayan artisanal Ru Sembilan meliputi kawasan seluas 10 batu persegi, terletak di pinggir pantai Teluk Pattani. Jarak di antara kampung tersebut dengan Bandar Pattani kira-kira tiga setengah batu.¹² Kampung Ru Sembilan merangkumi tiga buah kampung kecil yang lain iaitu 'Kapung Pata', 'Kapung Sura' dan 'Kapung Baru'. Secara keseluruhan, terdapat sebanyak 143 buah rumah di Kampung Ru Sembilan yang didiami oleh kira-kira 811 orang penduduk.¹³ Daripada

jumlah tersebut seramai 403 orang adalah kaum lelaki, manakala selebihnya 408 orang merupakan kaum wanita.¹⁴ Penduduk kampung ini keseluruhannya terdiri daripada orang-orang Melayu Pattani beragama Islam.

Kegiatan menangkap ikan merupakan aktiviti ekonomi utama komuniti maritim di Kampung Ru Sembilan. Ia merupakan pekerjaan tradisi yang diwarisi sejak turun-temurun. Pada tahun 1960, terdapat seramai kira-kira 300 orang nelayan yang kesemuanya merupakan nelayan artisenal.¹⁵ Nelayan-nelayan tersebut terdiri daripada kaum lelaki yang berusia di antara 25 hingga 60 tahun. Dengan kata lain, kaum wanita tidak terlibat langsung dalam aktiviti menangkap ikan di laut. Sungguhpun demikian, kaum wanita memainkan peranan penting dalam membantu suami mereka menjalankan aktiviti-aktiviti yang berhubung dengan kegiatan perikanan. Menurut Thomas M. Fraser:

"Fishing in the waters of the South China Sea and the Gulf of Thailand is considered to be the only important occupation by the people of Rusembilan even though it is largely a seasonal occupation and directly involves only able-bodied males. Fishing, boats prices, net, and other topics related to fishing are uppermost in the minds of members of the community, men, women, and children, at all times".¹⁶

Operasi menangkap ikan dijalankan di kawasan perairan tidak melebihi tiga batu dari pinggir pantai. Keterbatasan ini disebabkan oleh nelayan-nelayan Ru Sembilan hanya menggunakan perahu-perahu kecil sahaja. Perahu yang dikenali sebagai 'perahu kolek' hanya dilengkapi dengan pendayung dan kain layar. Pada tahun 1964, terdapat sebanyak 14 buah perahu kolek di Kampung Ru Sembilan yang beroperasi secara aktif.¹⁷ Kebanyakan perahu kolek dimiliki secara perseorangan atau dikongsi oleh dua orang nelayan. Hanya dua buah perahu sahaja yang dimiliki secara kongsi oleh seramai 18 orang nelayan. Oleh kerana pergerakan perahu bergantung kepada tenaga angin dan tenaga manusia, maka secara purata setiap buah perahu dikendalikan oleh seramai 16 orang nelayan.¹⁸

Secara purata, perahu kolek yang digunakan berukuran di antara 35 hingga 50 kaki panjang dan mempunyai kelebaran di antara enam hingga sembilan kaki.¹⁹ Perahu-perahu ini dibina oleh nelayan tempatan yang mempunyai kemahiran dalam bidang tersebut. Kerja-kerja membina perahu dijalankan secara bergotong-royong di bawah pengawasan nelayan berkenaan. Dalam pada itu terdapat tiga buah perahu yang ditempah dari pembuat-pembuat perahu di *Tibo* (Saiburi), *Sengoro* (Songkhla), dan *Pathalung*. Harga bagi sebuah perahu kolek bernilai kira-kira 15,000 Baht.²⁰

Dari segi teknologi penangkapan ikan, pukot yang sering digunakan terdiri daripada pukot lingkung dan pukot benang. Pukot-pukot ini berskala kecil dan dijahit sendiri atau dibeli secara tempah oleh nelayan dari penjahit-penjahit pukot di Bandar Pattani dan Songkhla. Teknologi lain yang turut digunakan untuk menangkap ikan termasuklah jala, belat, pukot sorong tangan, rawai dan pancing. Kecuali pancing

dan rawai, teknologi penangkapan jenis ini digunakan oleh nelayan yang menjalankan aktiviti-aktiviti perikanan di kawasan tidak melebihi satu batu dari pantai. Perkakas tersebut dihasilkan sendiri oleh nelayan dengan menggunakan bahan-bahan tempatan dan bahan-bahan yang dibeli dari kedai-kedai di Bandar Pattani.

Pada kebiasaannya nelayan-nelayan akan turun ke laut menangkap ikan pada waktu petang. Bagi yang sudah berumahtangga mereka berjalan kaki dengan ditemani oleh isteri dan anak-anak ke pantai. Selepas itu, para nelayan dengan bantuan isteri dan anak-anak mereka bergotong-royong meluncurkan perahu kolek sehingga ke permukaan laut. Berbekalkan perkakas menangkap ikan dan makanan yang disediakan oleh isteri, nelayan-nelayan ini kemudiannya akan mengayuh perahu secara beramai-ramai untuk menuju ke kawasan operasi menangkap ikan. Kain layar akan dipasang sekiranya tiupan angin membolehkan perahu kolek menghala ke arah yang dituju. Sementara itu, para isteri dan anak-anak nelayan akan memerhati suami atau ayah mereka sehingga sayup dari pandangan. Selepas perahu tidak lagi jelas kelihatan barulah mereka pulang ke rumah untuk melakukan tugas masing-masing.

Sementara kaum lelaki bekerja di tengah laut, kaum wanita memainkan peranan yang amat penting sebagai pengurus rumahtangga. Di rumah, mereka menjalankan tugas-tugas domestik seperti membersihkan dan mengemas rumah, membasuh pakaian, memasak dan menjerang air, mendidik anak-anak yang masih di bawah pengawasan dan menyediakan makanan untuk keluarga. Dalam pada itu, anak-anak gadis nelayan akan turut membantu ibu mereka ketika melakukan kerja-kerja rumah. Selain membuat kerja-kerja di dapur seperti memasak, menjerang air dan membasuh pinggan-mangkuk, anak-anak gadis ini turut mengambil air di perigi dan mencari kayu api untuk kegunaan memasak bersama si ibu. Sementara itu, anak-anak teruna nelayan yang tidak turun ke laut membantu bapa, mereka akan membuat kerja-kerja di sawah atau turut serta membantu ibu membersihkan persekitaran rumah atau mencari kayu api di hutan.²¹

Kenyataan tentang peranan wanita di atas selaras dengan dengan apa yang ditulis oleh Thomas M. Fraser:

*"The wife's role is that of manager of the household. She, with the aid of her elder daughters, takes care of domestic chores such as keeping the house clean, maintaining a supply of wood for cooking and water for drinking and washing (bathing is no performed in the house but at one of the several wells located throughout all Malay villages), taking care of infants, who after they are weaned are passed into the care of elder siblings, and preparing food for the whole family."*²²

Memandangkan operasi menangkap ikan dilakukan hampir semalaman suntuk, hasil perikanan yang ditangkap kebiasaannya akan didaratkan pada waktu pagi. Kepulangan nelayan bersama hasil tangkapan yang diperolehi sentiasa

dinantikan oleh para isteri dan anak-anak nelayan yang sedia menunggu di tepi pantai secara beramai-ramai. Kaum wanita telah bersiap sedia dengan membawa perkakas untuk memilih dan mengisi hasil tangkapan khususnya *keng*²³. Semasa menunggu, mereka akan duduk di bawah pohon kelapa sambil berbual-bual tentang perkara-perkara yang berkaitan dengan perikanan, keluarga dan hubungan masyarakat sekampung.

Pendaratan hasil perikanan dilakukan di kawasan pinggir pantai yang berpasir. Sebaik sahaja perahu yang sarat dengan hasil tangkapan berlaboh di pantai, kerja-kerja pendaratan ikan dilakukan. Lazimnya kerja-kerja pendaratan hasil tangkapan dilakukan oleh nelayan dengan dibantu oleh isteri dan anak-anak mereka. Isteri nelayan bersama anak-anak mereka ditugaskan untuk memilih dan memasukkan hasil tangkapan ke dalam *keng*. Ronald Provencher dan Hassan Madmarn menjelaskan:

*"Females take over the catch as soon as the boats land. Men often just step out of their boats and sit down, sometimes literally on the spot, to consume meals that women have brought them. Especially when there has been a good catch, the men will not have disentangled the fish from the nets, so that this task may fall entirely to the females of the family, including girls as young as 8 or 9 years of age and old women as well."*²⁴

Selepas kerja memilih dan mengisi ikan selesai, hasil tangkapan akan diletakkan di kawasan pantai terlebih dahulu sebelum dipasarkan. Pada masa itu, hasil tangkapan utama yang didaratkan ialah ikan kembong. Secara purata sebuah perahu pukat lingkung akan mendaratkan lebih kurang 1,000 ekor ikan kembong (*Rastrelligerkanagurta*) dalam sekali ke laut.²⁵ Selain itu ikan kebas (*Annodontosoma chacunda*), ikan gelama (*Scianene spp*), ikan pari (*Gymnura spp*), ikan merah (*Lutianus argentimaculatus*), ikan semilang (*Plotosus spp*), udang *ako* (kasar) (*Panulirus polyhagus*), udang *baring* (halus) (*Labridae scaridae*), ketam (*Portunus pelagicus*) dan lain-lain turut juga didaratkan.

Semasa berada di kawasan pendaratan, peranan kaum wanita dalam membantu suami mereka tidak terbatas kepada tugas-tugas yang dijelaskan di atas. Mereka turut membantu dalam kerja-kerja mendaratkan perahu dan membersihkan pukat. Menurut Pn. Siti Aisyah Mohammad:

*"Ore tino maso dulu tu dio turun rama-rama gi antar ore jate nok gi mukak. Maso dulu tu ore tino dok panda supo la ni, demo duk sajo. Tapi tu dio jemo ike, jemo pukak, buak budu, buak belace. Dio maso pete tu pakak gi nanti ore jate kelik, ore jate kelik yo rama-rama gi tarik perahu naik atah pata. Pah kito ambik ike buh dale keng bawok gi Tani, jua di Tani."*²⁶

Terjemahan:

“Orang perempuan pada masa dahulu turun beramai-ramai menghantar orang lelaki untuk pergi memukat. Pada masa dahulu orang perempuan tidak sependai seperti hari ini, mereka cuma duduk di rumah, mereka menjemur ikan, menjemur pukot, membuat budu dan membuat belacan. Pada waktu petang, bersama-sama menanti kepulangan kaum lelaki. Sebaik sahaja kaum lelaki pulang, mereka bersama-sama menarik perahu naik ke atas pantai. Selepas mengisi ikan ke dalam keng, ikan dibawa ke Bandar Pattani untuk dijual.”

Perahu yang didaratkan akan dibasuh dengan air laut, begitu juga halnya dengan pukot. Pukot yang telah dibasuh kemudiannya akan disidai dan dijemur di tengah panas supaya kering dan tahan lama. Sebaik sahaja selesai menjemur pukot, kaum wanita akan membawa hasil tangkapan yang sudah dipilih dan dimasukkan ke dalam keng ke Bandar Pattani untuk dipasarkan. Dalam hal pemasaran ikan, golongan wanita memainkan peranan yang sangat penting kerana mereka adalah orang yang dipertanggungjawabkan untuk memasarkan hasil perikanan sama ada secara borong atau runcit oleh suami masing-masing.

Bakul ikan akan dijunjung di kepala dan dihantar secara berjalan kaki ke Bandar Pattani. Sebahagian besar hasil perikanan dijual secara borong kepada tauke-tauke yang terdiri daripada orang-orang Cina Siam. Selain itu, sebilangan kecil isteri-isteri nelayan akan menjualkan hasil perikanan tersebut secara runcit di pasar. Kebiasaannya, hasil jualan ikan yang diperolehi digunakan untuk membeli barang-barang dapur dan keperluan rumah di Bandar Pattani. Dalam hal pemasaran, harga yang diperolehi hasil jualan runcit lebih menguntungkan berbanding harga borong. Menurut Thomas M. Fraser:

*“In general, village women sell their fish to one of four Chinese fish dealers. The prices they get from the dealers are not quite as good as they would be able to get in the open market, however, here they are able to sell their whole load at once rather than piecemeal at retail”.*²⁷

Selain dijual secara segar, sebahagian hasil perikanan akan diproses menjadi budu, belacan dan ikan kering. Kaum wanita memainkan peranan sebagai tenaga penggerak utama aktiviti memproses hasil perikanan. Aktiviti pemerosesan yang dilakukan adalah secara kecil-kecilan dengan menggunakan teknologi pemerosesan tradisional. Pemerosesan hasil perikanan bukan bertujuan perdagangan tetapi untuk kegunaan sendiri.

Ketika memproses budu, kaum wanita akan menyangi dan membersihkan ikan terlebih dahulu. Kebiasaannya ikan yang dijadikan budu terdiri daripada ikan

kembong, kebasi dan gelama. Ikan yang sudah dibersihkan kemudiannya akan dilumur atau dicelur ke dalam air garam. Ikan tersebut kemudiannya akan dimasukkan ke dalam *ong* (tempayan) dan ditutup rapat. Saiz tempayan yang digunakan biasanya berukuran 31 inci tinggi serta mempunyai kelebaran bergaris pusat 14 inci.

Selain dibuat budu, ikan juga akan diproses menjadi ikan kering atau ikan masin. Sebelum dikeringkan, ikan yang telah dipilih akan disiang terlebih dahulu oleh kaum wanita. Kemudian ia disusun di atas pangkin yang diperbuat daripada papan atau kayu yang dialas dengan tikar atau zink untuk dijemur. Bagi membuat ikan masin, ikan-ikan ini sebelum dijemur akan dilumur dengan garam secukupnya. Seseengah ikan seperti ikan kembong, kebasi dan gelama akan dibelah dua untuk menjamin ikan-ikan tersebut benar-benar kering dan memastikan garam yang dilumur meresap sepenuhnya.

Udang *baring* yang ditangkap sebahagian besarnya diproses menjadi belacan. Sebelum ditumbuk, kaum wanita akan menjemur udang *baring* terlebih dahulu di tengah panas. Sekiranya cuaca cukup panas penjemuran hanya dilakukan dalam masa sehari sahaja. Udang yang sudah cukup kering ini kemudiannya akan ditumbuk sehingga lumat dengan menggunakan lesung. Air dan garam akan dicampurkan bersama udang kering yang sedang ditumbuk. Proses menumbuk dilakukan sehingga udang benar-benar lembut dan memenuhi citarasa. Belacan yang sudah siap kemudiannya akan disimpan di dalam tempayan atau kalbat terlebih dahulu selama beberapa hari sebelum digunakan.

Hasil perikanan yang sudah diproses akan dibungkus dengan tikar mengkuang atau upih dan disimpan untuk keperluan diri sendiri. Sebahagiannya dibahagi-bahagikan kepada rakan kongsi dan jika terdapat lebihan akan dibawa ke pasar untuk dijual. Kerja-kerja membahagikan hasil perikanan yang sudah diproses juga dilakukan oleh kaum wanita.

Perkembangan teknologi moden telah membuka ruang baru kepada kaum wanita di Kampung Ru Sembilan. Selain meneruskan kerja-kerja sebelum ini, kaum wanita telah menceburkan diri dalam semua peringkat perikanan terutamanya sebagai nelayan, buruh perikanan atau 'tok peraih'.

KEMASUKAN TEKNOLOGI PERIKANAN MODEN DAN PERUBAHAN PERANAN KAUM WANITA DI KAMPUNG RU SEMBILAN

Menurut En. Ahmad bin Hj. Abd. Latif, peringkat awal nelayan artisanal di Kampung Ru Sembilan mengetahui tentang penggunaan teknologi perikanan moden ialah apabila mereka mendapati beberapa bot nelayan komersil yang dimiliki oleh pemodal Cina Siam menjalankan operasi di perairan Kampung Ru Sembilan.²⁸ Minat nelayan Ru Sembilan untuk menggunakan teknologi perikanan moden semakin mendalam setelah melihat rakan-rakan mereka di Saiburi, Yaring, Nongcik dan Panare mula menggunakan peralatan perikanan yang lebih maju. Bermula daripada itu, mereka membeli enjin bot berkuasa kecil dan pukut tangsi dari kedai-kedai yang

beroperasi di Bandar Pattani. Penggunaan teknologi perikanan moden di Kampung Ru Sembilan kemudiannya telah berkembang selaras dengan perkembangan sektor perikanan semasa.

Penggunaan enjin bot perlu disesuaikan dengan bentuk perahu. Rekabentuk bahagian belakang perahu yang dahulunya berbentuk runcing telah diubahsuai menjadi segiempat tepat bertujuan untuk meletakkan enjin di bahagian atasnya. Kerja-kerja pengubahsuaian perahu dilakukan sendiri oleh nelayan dengan tunjuk ajar daripada rakan-rakan. Sebilangan nelayan mengupahkan kerja-kerja tersebut kepada pembuat-pembuat perahu tempatan. Sementara itu, kerja-kerja pemasangan enjin, batang sub dan kipas pada bahagian yang telah diubahsuai akan dilakukan oleh *Ne Cang*.²⁹

Kebanyakan enjin bot yang digunakan oleh nelayan dibeli dari kedai-kedai menjual enjin bot di Bandar Pattani. Jadual 2 menunjukkan bilangan enjin bot di Kampung Ru Sembilan mengikut jenis. Sebuah enjin bot yang berkuasa di antara tiga kuasa kuda hingga 10 kuasa kuda berharga di antara 14,000 hingga 70,000 Baht. Sementara itu, kos pemasangan termasuk batang sub dan kipas bagi sebuah enjin di antara 5,000 hingga 15,000 Baht. Kebiasaannya bagi mendapatkan enjin bot berkuasa tinggi, nelayan tidak membeli enjin baru kerana harganya terlalu mahal dan di luar kemampuan. Untuk memperolehinya nelayan telah mengubahsuai enjin kereta terpakai. Harga bagi sebuah enjin kereta terpakai di antara 24,000 hingga 56,000 Baht bergantung kepada jenis dan kekuatan enjin. Manakala, kos pengubahsuaian dan pemasangan termasuk batang sub dan kipas bagi sebuah enjin di antara 20,000 hingga 25,000 Baht.

Penggunaan enjin berkuasa tinggi membolehkan nelayan menjalankan operasi di kawasan yang lebih jauh dari pantai dengan menggunakan pukuk-pukuk moden, khususnya Pukat Sorong, Pukat Heret dan Pukat Ketam. Jadual 3 menunjukkan bilangan perkakas menangkap ikan yang digunakan oleh nelayan di Kampung Ru Sembilan. Sebanyak 77.10% pukuk yang digunakan oleh nelayan Ru Sembilan adalah pukuk sorong yang terdiri daripada jenis Pukat Sorong Udang *Ako*, Pukat Sorong Udang *Baring* dan Pukat Sorong Bilis. Untuk beroperasi dengan menggunakan pukuk, bahagian hadapan perahu yang dahulunya dihiaskan dengan ukiran-ukiran yang menarik, telah diubahsuai dan diganti dengan penambahan kayu beluti melintang yang berfungsi sebagai alat pengawal kayu pukuk sorong.³⁰

Penggunaan peralatan moden hanya memerlukan dua atau tiga orang nelayan sahaja semasa beroperasi. Perubahan yang berlaku dalam teknologi penangkapan ikan telah membolehkan kaum wanita terlibat secara langsung dalam aktiviti menangkap ikan di laut. Ini kerana bot perikanan pada masa kini dikendalikan oleh jentera dan ia tidak memerlukan tenaga manusia yang ramai untuk beroperasi. Pada masa kini didapati seramai kira-kira 10% daripada 350 orang nelayan di perkampungan nelayan Ru Sembilan telah melibatkan isteri mereka dalam aktiviti menangkap ikan menggunakan pukuk sorong dan menangkap ketam menggunakan bubu.³¹

Jadual 2: Bilangan Enjin Mengikut Jenis Di Kampung Ru Sembilan

Jenis Enjin	Kekuatan	Bilangan	Peratus
Enjin Yanmar	3cc, 4cc, 5cc, 6cc, 8cc & 10cc	118	62.10
Enjin Kereta Terpakai	CBB-1000cc, C330-950cc, C2500-870cc, 4CBA-850cc, C240-750cc & C190-650cc	71	37.40
Enjin Honda	3cc	1	0.50
Jumlah	-	190	100.00

Jadual 3: Bilangan Perkakas Menangkap Ikan Mengikut Jenis

Jenis Perkakas	Bilangan	Peratus(%)
Pukat Sorong Udang Kasar	114	25.7
Pukat Sorong Udang Baring	114	25.7
Pukat Sorong Bilis	114	25.7
Pukat Ketam/Tangsi	79	17.8
Pukat Heret	20	4.5
Belat Ikan Semilang	2	0.5
Jumlah	443	100

Pada kebiasaannya, kaum wanita bersama suami mereka akan menjalankan kerja-kerja bermula dengan memasang pukot pada kayu sorong, menurunkan pukot ke dasar laut, menarik keroncong pukot ke atas bot, mengeluarkan hasil tangkapan dari pukot, memilih dan mengredkan ikan sehinggalah memasarkan ikan kepada tok peraih. Kebanyakan wanita yang turun ke laut menangkap ikan bersama suami berumur di antara 40 hingga 55 tahun. Penggunaan tenaga wanita dalam aktiviti menangkap ikan bukan sahaja dapat menjimatkan kos membayar upah buruh, malah hasil tangkapan yang diperolehi tidak perlu dibahagi-bahagikan. Menurut Rogayah Bahari:

“Wanita di selatan Thai bukan sahaja menjadi “leader”, pengred ikan, penjahit pukot malah mereka juga turut turun ke laut membantu suami menangkap ikan. Ini kerana pihak suami tidak mampu untuk mengupah pekerja lelaki jadi mereka telah dibantu oleh isteri tambahan pula hasil pendapatan tadi tidak perlu dibahagi-bahagikan.”³²

Pada masa kini, secara purata pendapatan bersih sekali ke laut bagi sebuah bot bernilai di antara 300 Baht hingga 400 Baht. Secara umum, nelayan hanya mengambil 1/3 daripada jumlah pendapatan yang diperolehi untuk perbelanjaan sendiri seperti membeli rokok atau minum di warong-warong kopi. Manakala pendapatan selebihnya akan diberikan kepada isteri untuk perbelanjaan dapur, persekolahan anak-anak dan untuk simpanan.

Satu perkara yang jelas, pelupusan amalan bekerja secara berkumpulan dalam satu bot oleh kaum nelayan turut memberikan kesan kepada amalan bekerja secara berkumpulan di kalangan kaum wanita. Kenyataan ini dijelaskan oleh Ronald Provencher dan Hassan Madmarn:

“Cooperative labor groupings of females were affected in the same general way as those of men by the reduction of crew size.”³³

Aktiviti perikanan secara berkumpulan bermula dari peringkat penangkapan sehingga ke peringkat pemasaran tidak lagi dipraktikkan. Dengan bantuan teknologi moden, membolehkan kesemua aktiviti tersebut dilakukan oleh nelayan bersama ahli keluarga sahaja.

Secara umum, aktiviti perikanan yang berteraskan teknologi perikanan moden bukan lagi bertujuan sara diri tetapi lebih kepada tujuan perdagangan. Oleh yang demikian urusan pendaratan dan pemasaran hasil perikanan telah mengikut saluran atau mekanisma yang telah diperkenalkan oleh golongan pemodal. Hasil tangkapan tidak lagi didaratkan di sepanjang pantai Ru Sembilan, tetapi didaratkan di dua buah pusat pendaratan yang terletak di tebing sungai yang dikenali sebagai ‘Bedah Jatuh’ dan ‘Bedah Naik’. Pusat pendaratan ini merupakan tempat perahu-perahu perikanan

nelayan Ru Sembilan berlabuh, baik pulih dan tempat untuk mendapatkan input-input perikanan.

Satu perubahan yang jelas akibat perkara di atas ialah, terhapusnya amalan kesepakatan di kalangan kaum wanita yang sebelum ini duduk beramai-ramai di atas pantai sambil berbual-bual dan bertukar-tukar fikiran ketika menanti kepulangan suami dari menangkap ikan di laut. Pada masa kini, didapati sebilangan kecil sahaja wanita yang menanti kepulangan suami di kawasan pendaratan, sama ada secara bersendirian atau ditemani oleh anak-anak mereka.

Di kedua-dua pusat pendaratan ini kerja-kerja penggredan dan pengisian ikan dijalankan oleh nelayan dengan dibantu oleh isteri dan anak-anak. Pada masa sekarang, penggunaan *keng* yang diperbuat daripada anyaman rotan oleh keluarga nelayan khususnya kaum wanita untuk mengisi ikan telah digantikan dengan tong-tong plastik pelbagai warna buatan kilang yang secara bandingan saiznya lebih besar. Penggantian *keng* kepada tong-tong plastik menyebabkan bilangan yang amat kecil sahaja wanita di Kampung Ru Sembilan pada hari ini yang tahu dan mahir menganyam *keng*. Ikan yang sudah diisi ke dalam tong diletakkan ke dalam kereta tolak dan disorong ke pondok-pondok perikanan milik golongan pemodal yang dikenali sebagai 'tok peraih'³⁴ atau 'tok pek'³⁵ yang tidak jauh dari kawasan pusat pendaratan.

Kaum wanita di Kampung Ru Sembilan pada hari ini tidak lagi memasarkan ikan segar secara borong atau runcit di Bandar Pattani. Ini disebabkan pengendalian pemasaran telah dikuasai sepenuhnya oleh golongan pemodal iaitu 'tok peraih' dan 'tok pek'. Golongan pemodal tersebut tidak lagi menanti kehadiran bekalan ikan oleh isteri-isteri nelayan, tetapi telah pergi sendiri ke Kampung Ru Sembilan untuk mendapatkan bekalan secara borong terus dari nelayan. Dengan berlakunya demikian, pada masa kini tidak lagi terdapat kaum wanita di perkampungan nelayan Ru Sembilan yang menjunjung hasil perikanan secara berjalan kaki ke Bandar Pattani.

Pemodenan dalam sektor perikanan telah membenarkan sebilangan wanita di Kampung Ru Sembilan menjadi 'tok peraih'. Didapati seramai enam orang 'tok peraih' yang beroperasi di Kampung Ru Sembilan, daripada jumlah tersebut hanya seorang sahaja kaum lelaki. Keenam-enam 'tok peraih' yang dimaksudkan ialah Mak Cik We Limoh, Pn. Hamidah Hussin, Pn. Senah Ibrahim, Mek Teh Mohammad Amin, Mek Yoh Muslimin dan En. Ramli Haji Samir. Kesemua 'tok peraih' ini merupakan penduduk tetap di Kampung Ru Sembilan dan mempunyai hubungan baik dengan para nelayan. Operasi pemasaran hasil tangkapan dilakukan di bangsal-bangsal perikanan milik 'tok peraih' berkenaan. Selain membeli hasil perikanan, 'tok peraih' turut membekalkan input-input perikanan seperti minyak petrol, minyak enjin, bateri lampu dan lain-lain kepada nelayan.

Perubahan peranan kaum wanita di perkampungan nelayan Ru Sembilan turut dapat dilihat dalam aktiviti memproses hasil perikanan. Sebagaimana yang telah dijelaskan sebelum ini, kaum wanita memainkan peranan penting di setiap peringkat pemrosesan. Kini, dengan penggunaan mesin moden aktiviti memproses hasil perikanan dilakukan secara besar-besaran terutamanya dalam aktiviti memproses belacan. Bagaimanapun dalam aktiviti pemrosesan pada kali ini, kaum wanita

tidak memainkan peranan sepenuhnya kerana ia telah melibatkan kaum lelaki. Kaum wanita hanya berperanan sebagai pembantu kepada suami.

Di Kampung Ru Sembilan, terdapat sebanyak tiga buah mesin memproses belacan, dua daripadanya terletak di kawasan 'Bedah Jatuh' dan sebuah lagi terletak di kawasan 'Bedah Naik'.³⁶ Ketiga-tiga mesin tersebut dimiliki oleh golongan pemodal yang memberikan perkhidmatan pengisaran udang kepada nelayan. Dengan menggunakan mesin ini, secara purata seorang nelayan boleh menghasilkan sebanyak dua guni beras belacan pada setiap kali musim udang *baring*.

Satu perkara yang jelas, penggunaan mesin moden untuk mengisar belacan telah menghapuskan amalan bekerja secara berkumpulan oleh kaum wanita. Sebelum ini, kaum wanita akan berkumpul sesama jiran sekampung semasa menumbuk udang *baring* yang telah dikeringkan dengan menggunakan lesung. Proses menumbuk udang *baring* dilakukan secara bergilir-gilir di antara ahli kumpulan. Semasa menumbuk, kaum wanita akan berbual-bual sambil bergurau senda dan bertukar-tukar fikiran. Pada masa kini, perkara-perkara tersebut tidak lagi dilakukan oleh kaum wanita secara berkumpulan kerana aktiviti memproses dijalankan secara individu dan hanya melibatkan ahli keluarga sahaja. Perubahan teknologi bukan sahaja melibatkan penggunaan mesin semasa memproses hasil perikanan, tetapi turut melibatkan kaedah pembungkusan hasil pemerrosesan tersebut. Dalam perusahaan belacan misalnya, belacan yang telah siap diproses akan dibungkus dengan bungkusan plastik khas yang dibeli dari Bandar Pattani. Setiap bungkusan plastik dimuatkan belacan seberat 10 kilogram. Kaedah pembungkusan cara lama dengan menggunakan bakul mengkuang yang dianyam oleh kaum wanita tidak lagi praktikal dalam perusahaan memproses belacan secara besar-besaran.

Hasil perikanan di Kampung Ru Sembilan bukan lagi bertujuan untuk memenuhi permintaan setempat semata-mata, malah melibatkan permintaan nasional dan antarabangsa. Keadaan ini mendorong golongan pemodal mengubah, mengurus dan mengawal perkhidmatan pengangkutan. Pada masa kini, ikan dan hasil perikanan diangkut dengan kereta, *pick up truck* dan lori untuk di bawa ke Bandar Pattani oleh 'tok peraih' dan 'tok pek'. Oleh itu, mengangkut ikan dan hasil perikanan dengan cara junjung di kepala dan dibawa secara berjalan kaki oleh kaum wanita yang dilakukan sebelum ini tidak lagi praktikal. Dari Bandar Pattani hasil perikanan Kampung Ru Sembilan kemudiannya diedarkan ke kawasan yang lebih jauh seperti ke Songkhla, Satun, Narathiwat, Bangkok malah hingga ke Malaysia dan Singapura.

Bot-bot besar yang beroperasi di perairan antarabangsa telah mendaratkan jumlah ikan yang banyak di *Pattani Fishing Port*. Selain daripada itu, upah buruh yang rendah telah menarik banyak bot-bot perikanan laut dalam dari pantai timur Semenanjung Malaysia, seperti Kelantan, Terengganu, Pahang dan Johor mendaratkan hasil tangkapan mereka di *Pattani Fishing Port*. Kerancangan aktiviti perikanan di *Pattani Fishing Port* telah mewujudkan peluang-peluang pekerjaan kepada isteri dan anak-anak nelayan terutamanya untuk menjadi buruh perikanan.

Bekerja sebagai buruh perikanan di pelabuhan telah menarik minat ramai wanita khususnya bagi yang tinggal berhampiran kawasan pelabuhan. Pekerjaan

seperti memilih, mengred dan membungkus ikan di pelabuhan bukan sahaja bersesuaian dengan pengalaman yang dimiliki oleh kaum wanita, tetapi ia merupakan pekerjaan yang fleksibel. Kaum wanita merupakan tenaga kerja yang tersedia bagi bot-bot besar yang datang untuk mendaratkan hasil tangkapan di pelabuhan. Sebaik sahaja bot-bot perikanan berlabuh, 'tuk-tuk'³⁷ akan memanggil buruh-buruh wanita yang tinggal di perkampungan nelayan berhampiran untuk bekerja sebagai pemilih, pengred dan pembungkus ikan di pelabuhan. 'Tuk-tuk' akan mengangkut buruh-buruh perikanan wanita di atas dengan menggunakan *pick up truck* atau van. Secara purata sebuah bot perikanan yang mendaratkan hasil tangkapan, memerlukan tenaga buruh wanita seramai 30 hingga 40 orang. Di *Pattani Fishing Port*, seramai lebih 20 orang wanita Ru Sembilan yang berumur di antara 20 hingga 55 tahun bekerja sebagai pemilih, pengred dan pembungkus ikan di pelabuhan.

Kaum wanita Ru Sembilan yang bekerja di pelabuhan telah berjaya membentuk satu kumpulan kerja yang terdiri daripada jiran sekampung. Kumpulan kerja ini diasaskan daripada pekerjaan yang dilakukan di pelabuhan. Kesepakatan wanita Ru Sembilan dalam kumpulan dikukuhkan lagi melalui aktiviti seharian, misalnya mereka menaiki kenderaan yang sama ketika pergi dan balik kerja. Dalam pada itu, kesepakatan mereka turut ditunjukkan apabila seseorang buruh itu tidak dapat hadir atau sakit dengan digantikan oleh sanak saudara atau jiran-jiran ahli kumpulan tersebut. Buruh wanita baru ini biasanya dilatih dan diberi tunjuk ajar oleh buruh-buruh wanita yang telah lama bekerja.

Kumpulan buruh wanita di atas bekerja secara kontrak dan dibayar gaji mengikut jumlah tong ikan yang telah dipilih, digred atau dibungkus. Semasa bekerja kumpulan buruh wanita ini akan diawasi oleh ketua kumpulan yang di pilih dari kalangan ahli kumpulan tersebut. Pemilihan seseorang ketua kumpulan akan dilakukan oleh tauke berdasarkan pengalaman, kemahiran dan hubungannya dengan ahli kumpulan. Selepas bekerja gaji akan dibayar kepada ketua kumpulan dan ketua akan membahagikan pendapatan tersebut kepada ahli-ahlinya. Secara purata buruh-buruh wanita akan menerima upah di antara 100 Baht hingga 150 Baht sehari.³⁸ Ketua kumpulan akan menerima upah yang lebih berbanding ahli-ahlinya iaitu antara 180 hingga 200 Baht sehari.

Sebahagian daripada pendapatan akan dibelanjakan untuk makanan kerana kebiasaannya buruh perikanan wanita ini tidak membawa bekal makanan dari rumah. Hal ini disebabkan mereka tidak mempunyai masa yang tetap untuk bekerja dan tidak mengetahui bilakah masa tamat kerja. Sebaik sahaja selesai bekerja, kaum wanita akan memilih beberapa ekor ikan untuk dibawa pulang. Tauke-tauke bot biasanya akan memberikan ikan kepada buruh-buruh wanita ini untuk dijadikan 'ikan lauk'. Ikan yang dibawa pulang, akan terus dimasak atau digoreng apabila tiba dirumah. Bagi yang tidak sempat memasak, mereka akan membeli lauk pauk dari warong-warong makan di sekitar pelabuhan untuk di bawa pulang. Di rumah, biasanya sudah tersedia nasi sejuk atau 'nasi dingin'. Lauk yang telah dimasak atau dibeli akan dihidangkan dan dimakan bersama 'nasi dingin'. Oleh yang demikian, makan 'nasi dingin' telah menjadi amalan bagi keluarga kaum wanita yang bekerja di

pelabuhan.

'Ikan lauk' yang diberi oleh tauke ada kalanya berlebihan. Hal ini membolehkan buruh-buruh wanita menjual 'ikan lauk' yang berlebihan sebagai pendapatan sampingan. Dalam pada itu, terdapat sebilangan ikan yang tidak termasuk dalam jenis ikan yang digred, atau ikan dalam jenis yang digred tetapi saiznya kecil. Ikan-ikan ini juga akan diberikan oleh tauke bot kepada buruh-buruh wanita untuk dibawa pulang. Selain dijual, buruh-buruh wanita akan memproses ikan-ikan tersebut untuk dijadikan ikan kering atau ikan masin. Ikan kering atau ikan masin yang telah siap kemudiannya akan dijual bagi mendapatkan pendapatan sampingan.

Satu perkara yang menarik bekerja sebagai buruh perikanan di pelabuhan adalah, pekerja boleh pulang ke rumah sebaik sahaja tamat kerja. Dengan demikian kaum wanita dapat melakukan kerja-kerja di rumah apabila pulang dari bekerja. Tugas mengurus rumahtangga seperti mengemas, membasuh, memasak dan lain-lain akan dilakukan semasa mereka berada di rumah sementara menunggu bot-bot perikanan yang menjanjikan rezeki mendarat di *Pattani Fishing Port*. Keadaan tersebut menyebabkan sukar untuk mengenalpasti keutamaan pekerjaan kaum wanita Ru Sembilan pada hari ini sama ada sebagai suri rumah sepenuh masa atau sebaliknya.

Selain bekerja di pelabuhan perikanan, didapati seramai kira-kira 30 orang wanita Ru Sembilan dalam lingkungan umur 17 hingga 55 tahun telah bekerja sebagai penjahit pukut di kedai-kedai menjahit dan membaiki pukut di Bandar Pattani. Penjahit-penjahit pukut wanita ini menerima pendapatan secara purata di antara 90 hingga 100 Baht sehari.³⁹ Selain daripada pekerjaan di atas, didapati sebilangan wanita telah bekerja di kilang-kilang memproses ikan yang purata pendapatan mereka sekitar 100 Baht sehari.⁴⁰ Walaupun perkiraan gaji dibuat mengikut hari tetapi bayaran gaji adalah mengikut bulan. Kaum wanita Ru Sembilan yang menjadi buruh perikanan di kilang-kilang memproses ikan atau kedai-kedai menjahit dan membaiki pukut bekerja bermula dari waktu pagi sehingga ke petang.

Menjadi buruh perikanan di pelabuhan, kilang-kilang memproses atau kedai-kedai menjahit dan membaiki pukut tidak pernah dilakukan oleh kaum wanita di perkampungan nelayan artisanal Ru Sembilan sebelum kemasukan teknologi perikanan moden. Perkembangan di atas telah menjelaskan bahawa penggunaan teknologi perikanan moden mampu mengubah struktur pekerjaan kaum wanita. Setiap tenaga wanita dalam sektor perikanan pada masa kini tidak diberi secara percuma tetapi telah dinilai dengan Thai Baht.

KESIMPULAN

Kerakusan golongan pemodal mengeksploitasi sumber perikanan secara berlebihan untuk mendapatkan keuntungan maksima di perairan utara dan tengah Teluk Siam, telah mengakibatkan berlakunya kepupusan sumber yang meruncing di perairan tersebut. Penurunan mendadak dalam jumlah tangkapan akibat masalah kepupusan sumber menyebabkan sektor perikanan yang dijalankan di kawasan berkenaan menanggung kerugian. Usaha untuk membangunkan sumber perikanan

yang telah pupus tidak dilakukan dengan segera, malah golongan pemodal tidak mahu bertanggungjawab di atas segala masalah yang berlaku.

Bagi meneruskan usaha mencipta keuntungan, golongan pemodal dari kawasan utara dan tengah Teluk Siam telah mencari sumber perikanan baru untuk diterokai. Mereka membawa bersama teknologi perikanan moden yang dimiliki untuk mengeksploitasi sumber semaksima mungkin sebaik sahaja kawasan perairan baru ditemui. Dalam usaha mencari sumber baru, perairan Teluk Pattani di selatan Thai telah dipilih sebagai 'lombong emas' yang perlu dibangunkan dengan segera. Dengan kecanggihan teknologi perikanan moden yang dibawa, pembangunan sektor perikanan di kawasan perairan tersebut tidak mengambil jangkamasa yang lama.

Kemasukan golongan pemodal bersama teknologi perikanan modennya ke Pattani telah menjadikan Pattani sebagai sebuah pusat perikanan moden yang memenuhi permintaan nasional dan antarabangsa. Dalam jangka waktu yang singkat sahaja Wilayah Pattani telah mempunyai sebuah pelabuhan perikanan yang terbesar di Asia Tenggara, iaitu *Pattani Fishing Port*. Pembinaan pelabuhan ini kemudiannya telah menumbuhkan industri-industri yang berhubungkait dengan sektor perikanan di Bandar Pattani.

Perkembangan perusahaan perikanan di Bandar Pattani telah secara langsung memberi kesan kepada kawasan pinggirannya. Ini dapat dilihat kepada apa yang berlaku di perkampungan nelayan Ru Sembilan. Perkembangan teknologi perikanan moden yang berpusat di Bandar Pattani bukan sahaja memberikan kesan kepada sektor perikanan di perkampungan tersebut, malah merubah struktur masyarakat nelayan serta kaum wanitanya yang selama ini hanya memainkan peranan tradisional.

Pengalaman di Kampung Ru Sembilan memperlihatkan sektor perikanan yang berteraskan teknologi perikanan moden telah menyebabkan tenaga kaum wanita menjadi begitu penting. Pada masa kini, tenaga mereka tidak lagi dinilai dengan sifat tolong-menolong tetapi telah dinilai dengan wang. Sebilangan wanita yang mempunyai modal dan mempunyai hubungan baik dengan golongan pemodal tidak menjadi buruh perikanan, sebaliknya menjadi orang tengah yang dikenali sebagai 'tok peraih'. 'Tok peraih' bertindak dalam memasarkan segala hasil tangkapan sama ada secara segar atau yang telah diproses.

Walau bagaimanapun, kaum wanita yang hanya bermodalkan tenaga akan menjualkan tenaga mereka di pelabuhan-pelabuhan perikanan, kilang-kilang memproses ikan atau kedai-kedai menjahit dan membaikpulih pukat. Kaum wanita yang bekerja sebagai buruh perikanan telah membuat penyesuaian terhadap tanggungjawabnya sebagai suri rumah. Selain daripada itu, hubungan sosial di kalangan masyarakat sekampung telah berlandaskan kepada kumpulan bekerja di pelabuhan bukannya kesepakatan yang menjadi teras kepada masyarakat Kampung Ru Sembilan sebelum ini.

NOTAHUJUNG

¹ Kampung Ru Sembilan merupakan sebuah perkampungan nelayan artisanal yang berada di Ampoe Muang, Wilayah Pattani. Kedudukan kampung ini terletak di pinggir

pantai Teluk Pattani dengan mempunyai keluasan kira-kira 12 km persegi. Jarak Kampung Ru Sembilan dari Bandar Pattani hanya kira-kira tiga kilometer, manakala jaraknya dari *Pattani Fishing Port* lebih kurang lima kilometer. Untuk keterangan lanjut sila lihat Amaluddin Bakeri, "Kesan Perkembangan Teknologi Perikanan Moden Terhadap Komuniti Nelayan Artisanal: Kajian Kes Di Kampung Ru Sembilan, Pattani, Thailand", Latihan Ilmiah, Jabatan Pengajian Asia Tenggara, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1997/98.

² Di Thailand kawasan perairan telah dibahagikan kepada lima zon yang terdiri daripada Zon 1: Trat, Chanthaburi dan Rayong, Zon 2: Chon Buri, Chachoengsao, Samut Prakan, Bangkok, Samut Sakon, Samut Songkhram, Phetchaburi, Zon 3: Prachuap Khiri Khan, Chumphon, Surat Thani, Zon 4: Nakhon Si Thammarat, Phattalung, Songkla, Pattani, Narathiwat, Zon 5: Ranong, Phangnga, Phuket, Krabi, Trang, Satun.

³ Maklumat yang disusun semula daripada, "The Landing Place Survey 1976-1997", Department of Fisheries, Ministry of Agriculture and Cooperatives, Bangkok, 1976-1997.

⁴ Ikan demersal ialah ikan-ikan yang hidup di dasar laut di bawah garisan *thermocline*, penjelasan lanjut sila lihat Mohammad Raduan Mohd Ariff, **Perusahaan Perikanan di Semenanjung Malaysia**, Jabatan Penerbitan Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1988, hal.27. dan lihat juga Tsuneo Aoyama, "The Demersal Fish Stock and Fisheries of the South China Sea", Food and Agriculture Organization of the United Nations, United Nations Development Programme, Rome, 1973.

⁵ Ikan Pelagik merupakan kumpulan ikan yang hidup di pertengahan dan berhampiran permukaan laut iaitu berada di atas garisan *thermocline*. Penjelasan lanjut sila lihat Mohammad Raduan Mohd Ariff, *Ibid.*, hal.66-67 dan lihat juga J.A. Gulland, **The Fish Resources of the Ocean**, Fishing News (Books) Ltd. Survey, England, 1971.

⁶ Pengiraan adalah berdasarkan maklumat yang diperoleh daripada, "Fisheries Statistics of Thailand 1990-1997," Department of Fisheries, Ministry of Agriculture and Cooperatives, Bangkok, 1990 - 1997.

⁷ Sila lihat Rogayah Bahari, "Peranan Buruh Wanita Thai Dalam Perusahaan Perikanan Di Selatan Thai: Kajian Kes Di Pelabuhan Perikanan Pattani, Thailand", Latihan Ilmiah, Jabatan Pengajian Asia Tenggara, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1999/2000, hal. 65.

⁸ Maklumat diperoleh melalui temubual dengan Pn. Sainon Kakanan. Beliau adalah Pengurus Syarikat Susco di *Pattani Fishing Port*. Temubual diadakan di pejabat beliau pada jam 12.00 tengahari, 24 Julai 1999.

⁹ Sila lihat "Pattani Fishing Port", Fish Marketing Organization, Ministry of Agriculture and Cooperatives, Bangkok, 1999, hal. 5.

¹⁰ Sila lihat, "Marketing Data in Pattani Province," The Office Provincial Commerce of Pattani, Pattani, 1995, hal. 7.

¹¹ *Ibid.*, hal. 8.

¹² Sila lihat Thomas M. Fraser, JR, **Rusembilan: A Malay Fishing Village in Southern Thailand**, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1960, hal 10.

¹³ *Ibid.*, hal. 12.

¹⁴ *Ibid.*, hal. 13.

¹⁵ Maklumat diperolehi melalui temubual dengan En. Ahmad bin Hj. Abd. Latif. Beliau merupakan Ketua Kampung Ru Sembilan dari tahun 1965 hingga tahun 1985. Temubual telah

diadakan di rumah beliau pada jam 3.30 petang, 10 Julai 1999.

¹⁶ Sila lihat Thomas M. Fraser, JR, **Fisherman of South Thailand: The Malay Villagers**, Holt, Rinehart and Winston, Inc., United State of America, 1966, hal. 8.

¹⁷ **Ibid.**, hal. 9

¹⁸ Maklumat diperoleh melalui temubual dengan En. Mat bin Jusoh. Beliau merupakan nelayan yang mengusahakan pukut lengkung sebelum tahun 1970. Temubual diadakan di rumah Ketua Kampung Ru Sembilan pada jam 9.00 malam 13 Julai 1999.

¹⁹ **Ibid.**

²⁰ Sila lihat Thomas M. Fraser, JR, **Fisherman of South Thailand, Op. Cit.**, hal. 9.

²¹ Maklumat diperoleh melalui temubual dengan Mak Cik We Limoh. Beliau merupakan 'tok peraih' di Kampung Ru Sembilan pada masa kini. Sebelum tahun 1970, beliau merupakan seorang suri rumah sepenuh masa dan hanya membantu suaminya yang bekerja sebagai nelayan pukut lengkung. Temubual diadakan di bangsal perikanan milik beliau pada jam 2.30 petang 11 Julai 1999.

²² Sila lihat Thomas M. Fraser, JR, **Rusembilan: A Malay Fishing Village, Op. Cit.**, hal. 26.

²³ *Keng* merupakan sebuah raga ikan yang diperbuat daripada buluh yang dianyam. Rekabentuknya dibuat khas untuk memudahkan ia diletakkan di atas kepala (junjung).

²⁴ Sila lihat Ronald Provencher dan Hassan Madmarn, "Malay Villagers Revisited: Economic and Social Change in South Thailand", Prince of Songkla University, Pattani, 1994, hal. 29.

²⁵ Maklumat diperoleh melalui temubual dengan En. Sulong bin Isa. Beliau merupakan nelayan pukut lengkung sebelum tahun 1970. Temubual diadakan di Masjid Jamek Kampung Ru Sembilan pada jam 4.30 petang, 20 Julai 1999.

²⁶ Sila lihat Amaluddin Bakeri, "Kesan Perkembangan Teknologi Perikanan Moden", **Op. Cit.**, hal. 206.

²⁷ Sila lihat Thomas M. Fraser, JR, **Fisherman of South Thailand, Op. Cit.**, hal. 12.

²⁸ Temubual dengan En. Ahmad bin Hj. Abdul Latif, **Op. Cit.**

²⁹ *Ne Chang* merupakan istilah yang merujuk kepada pakar ubahsuai enjin, pemasangan enjin, batang sub dan kipas bot.

³⁰ Permukaan atas bahagian kanan dan kiri beluti tersebut dipasang besi silinder berbentuk gelang yang digunakan untuk meletakkan dua batang kayu sorong berukuran 12 hingga 15 meter panjang. Pukat yang hendak digunakan akan dipasang dengan cara mengikat bahagian penjuru dan tepi pukut pada kedua-dua belah kayu sorong tersebut. Sementara itu, di sebelah dalam bahagian hadapan perahu telah diubahsuai menjadi tempat nelayan berehat. Sekeping papan turut dipasang di bahagian belakang berhampiran enjin sebagai tempat duduk nelayan semasa mengemudi perahu. Sementara itu, bahagian tengah perahu yang sebelum ini direka untuk memasang tiang layar turut diubahsuai dan tempat tiang layar tersebut, digunakan untuk memasang arial radio komunikasi. Di sebelah dalam bahagian tengah perahu diubahsuai menjadi tempat menyimpan air batu dan hasil tangkapan.

³¹ Maklumat diperolehi melalui temubual dengan En Abu Mansor bin Hj. Abd. Latif.

Beliau merupakan Ketua Kampung Ru Sembilan pada masa kini. Temubual telah diadakan di rumah beliau pada jam 12.00 tengahari, 9 Julai 1999.

³² Sila lihat Rogayah Bahari, "Peranan Buruh Wanita Thai Dalam Perusahaan Perikanan", Op. Cit., hal. 176.

³³ Sila lihat Ronald Provencher dan Hassan Madmam, "Malay Villagers Revisited: Economic and Social Change", Op. Cit., hal. 29.

³⁴ 'Tok peraih' merupakan orang tengah yang membeli hasil perikanan daripada nelayan. Mereka mendirikan pondok-pondok perikanan yang terletak berhampiran kawasan pendaratan sebagai pusat operasi. Pada masa kini terdapat enam orang 'tok peraih' yang beroperasi di Kampung Ru Sembilan.

³⁵ 'Tok pek' ialah tauke-tauke ikan Cina Siam di Bandar Pattani yang datang ke kawasan pendaratan di kampung Ru Sembilan untuk membeli hasil perikanan daripada nelayan. 'Tok pek' akan menunggu nelayan pada waktu pagi dan mengangkut hasil dengan menggunakan *pick up truck*. Pada masa kini terdapat tiga orang 'tok pek' yang beroperasi di Kampung Ru Sembilan.

³⁶ Dua buah mesin pengisar di kawasan 'Bedah Jatuh' dimiliki oleh En. Abdullah bin Mustaffa dan En. Mohammad bin Senik, manakala sebuah lagi mesin pengisar di kawasan 'Bedah Naik' dimiliki oleh Hj. Rahman bin Abdullah. Mesin pengisar tersebut terdiri dari jenis G TOM'S Dong Feng S195A dan dua buah lagi dari jenis SPM X 195.

³⁷ 'Tuk-tuk' merupakan orang yang menjadi pengantara kepada tauke dan buruh-buruh perikanan. Kebiasaannya 'tuk-tuk' mengenali dan mempunyai hubungan baik dengan buruh-buruh perikanan di sesebuah perkampungan tertentu. Selain mendapatkan bayaran komisen daripada tauke bot, 'tuk-tuk' dapat mengutip tambang daripada buruh-buruh yang menaiki kenderaan mereka.

³⁸ Maklumat diperoleh melalui temubual dengan Puan Siti Aisyah bt. Mohammad. Beliau merupakan buruh perikanan di Pelabuhan Perikanan Pattani. Temubual diadakan di pelabuhan tersebut pada jam 10.00 pagi, 6 Julai 1999.

³⁹ Maklumat diperoleh melalui temubual dengan Puan Khadijah bt. Hassan. Beliau merupakan penjahit pukot di sebuah kedai menjahit dan membaiki pukot di Bandar Pattani. Temubual diadakan di kedai pukot tempat beliau bekerja pada jam 2.30 petang, 2 Julai 1999.

⁴⁰ Maklumat diperoleh melalui temubual dengan En. Arun Lohem. Beliau adalah 'Personnel & Administrative Supervisor' di *Laem Tong Sea Fresh Co., Ltd*. Temubual diadakan di pejabat beliau pada jam 9.00 pagi, 7 Julai 1999.